

Rozličnosti pražských Nowin.

Číslo 92. – Dne 23. listopadu – 1826.

Bašta, skalné strmiště v Saské Helvecii.*)

(Od Jozefa Myslimíra Ludvíka.)

Překolibav se v lodičce opět na pravý břeh vážného Labe, ubíral jsem se Vilínskou (Wehlen) roklí z utěšeného Polabí zhůru do skalosvěta děsného. Nevím, na čem z těchto velikánů, podivně utvořených a sestavených oko pozastaviti, a čemu se více obdivovati máme. Zdalíž ty veliké i vysoké kuželovité postavy Husy, aneb neobyčejné srovnání zadních skal, co hromada žabích hlav nad sebou vykukujících; čili strmící sloupy vypínajícího se Zajčího rohu a smělé skály Novorátinské, jejichž vzdorlivé průčelí žlutým potaženo jest mechem. Tam co nejvyššími stěnami úžinu ptačí sklop (Vogeltelle) projdeš, ohlídni se. Jaké to stanoviště! zde mezi hrozícími skalami do oblak se pnoucími pohřbeni, nám vstříc skalostěny Vilínské rokle: všecko pusto a holo, všady jakési děslivé ticho. –

Člověk, jehož oko jen rozlehlé roviny zhlížeti navyklo, náhle sem postavený, nedomnívá se skutečnosti, nebrž že svět kouzelný vidí. Rozprostřené v tomto roztřískaném skalosvětě ticho množí hrůzu vůkol, a děsné pocity vnitřní.**)

Zde platí, co Sális o hrůzokrásné krajině helvetské zpívá:

*) Zlomek z obšírného místného a dějinného popsání saské Helvecie, již jsem 1824 kříž na kříž prošel. (Pozn. J. M. Ludvíka)

Bašta – Bastei 305 m; **strmiště** – trčící (skály), „trčičště“ ze stč. strmiti – trčeti

Saská Helvecie – Saské Švýcarsko, tento název poprvé použili švýcarští malíři Adrian Zingg a Anton Graff, kteří byli roku 1788 jmenováni na drážďanskou uměleckou akademii a blízká skalnatá krajina jim připomínala švýcarskou Juru. Jméno pak zpopularizovali ve svých dílech 1. Carl Heinrich Nikolai (Wegweiser durch die Sächsische Schweiz, Pirna 1801 a Dresden 1811 a 2. Wilhelm Leberecht Göttinger (Schandau und seine Umgebungen oder Beschreibung der sog. sächsischen Schweiz, Bauzen 1804 a Dresden 1812). Z Göttingerova průvodce z roku 1812 čerpal také J. M. Ludvík údaje pro tento článek.

Obr. 1: Christian Gottlieb Hammer, Pohled od „Velkého praku“ na vnější stranu Bašty, 1826. Vyhlídková terasa na Baště je dnes pro havarijní stav uzavřena. Porézní a vodou nasáklou horninu pod vyhlídkovou plošinou již asi nebude možné stabilizovat.

na pravý břeh – J. M. Ludvík vystoupil v oblasti Niederrathen. Všechny názvy jsou porovnány s Göttingerovým průvodcem z roku 1812

vážný – cenný, vzácný; **utěšený** – půvabný

Vilínská rokle – Wehlgrund. Na začátku 19. století vedla cesta z Rathenu na Baštu Wehlgrundem, kolem Mardertelle a Ferdinandsteinu strmou a příkrou Ptačí roklí Vogelstelle až k Baště. Kuní rokle Mardertelle nebyla až do roku 1826 přemostěna.

Husa – Große Gans 293 m a Kleine Gans

žabí hlavy – Froschköpfe; **čili** – nebo

Zajčí roh – Hasenhörnel

skály Novorátinské – Wände (Felsen) des Neurathen, stěny (skály) N.

ptačí sklop – Ptačí rokle, Vogelstelle. Druhá část názvu -telle, pův. význam „prohlubeň, zářez“, zde „rokle“, srov. dále Mardertelle.

**) Sem na blízce do děr a slují téměř nepřístupných, utekli se obyvatelé okolní v 30 leté vojně před zúřivostí Švédů, těchto severních bojovníků. (Pozn. J. M. Ludvíka)

Obr. 2: Johann Gaudenz von Salis-Seewis

Nic nepřekazí ticho
 Zde v dýl a široko,
 Leč datlík v souše břicho
 Se klofá hluboko;
 Neb krkavec když krká
 Tam s jedle mechaté,
 A doupnák na svou vrká
 Choť z díry skalnaté.

A jaký musí to teprva pohled býti na ten skalosvět v zimě, když ledovým příkrovem ohlazený v bledém papršku slunečním co tisícero hvězdiček, se třpytí, a voda přes skály šplíchající nyní v dlouhé ledové sloupy zmrzla, toť pravý obraz ledníků Helveckých! – Ale jak strašlivá hnutí musela v přírodě býti, která to násilné trhání a pukání, pády a strminy způsobily, a tím tento děsný obraz přírody utvořily.

A na těchto rozsedlých, nesmírnými propastěmi rozčeslých skalách strmicích, kdožby zde obydlí lidské hledal, kdyby patrných nebylo důkazů! Sorbský hrad Ratín zde stával. Nejvejš na skalách rozštěrbených, nyní Bašta nazvaných, zděné pilíře, na kterých most ležel do skalobrány hradní vedoucí, a množství vtesaných dlabů a děr svědčí, že tam stál hrad, právě tak směle a zdorně, jako duch tehdejších časů byl.

Sális – citované verše jsou ve 4. sloce básně *Die Einsiedelei (Poustevna)*, kterou v roce 1789 napsal švýcarský básník Johann Gaudenz von Salis-Seewis:

*Nichts unterbricht das Schweigen
 Der Wildnis weit und breit,
 Als wenn auf dürren Zweigen
 Ein Grünspecht hackt und schreit,
 Ein Rab' auf hoher Spitze
 Bemooster Tannen krächzt,
 Und in der Felsenritze
 Ein Ringeltäubchen ächzt.*

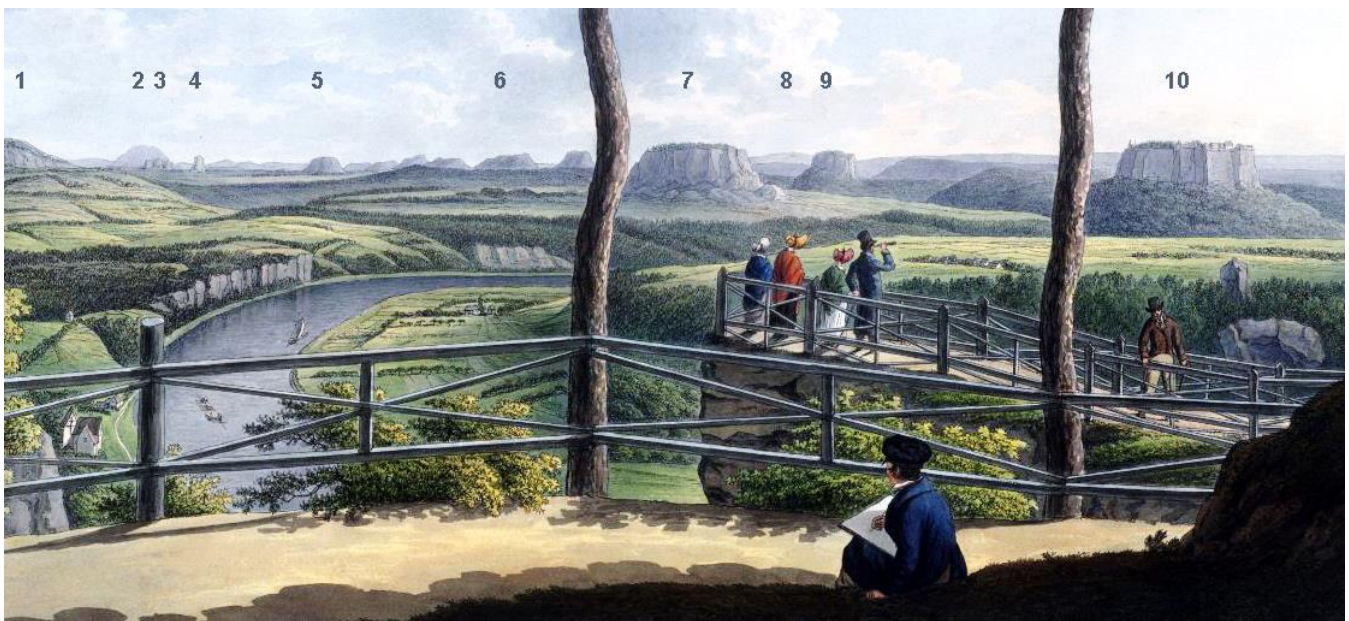
J. M. Ludvík sloku přebásnil z některého přepracovaného vydání (v roce 1789 je ještě *Gebogner Tannen* – „zakřivené jedle“; ale 1793 a v dalších vydáních už: *Bemooster Tannen* – „jedle mechaté“)

doupnák – holub doupňák (*Columba oenas*)
ledník – ledovec

Sorbský hrad Ratín – lužickosrbský skalní hrad, *Felsenburg Neurathen*

Obr. 3: Dnešní symbol hradu – dvě ostrve z erbu Berků z Dubé, kdysi hradních pánů

Obr. 4: Karl Gotfried Traugott Faber: Výhled z Bašty k jihu, 1822, výřez. Některé vrcholy: 1 – Großer Winterberg 556 m, 2 – Růžák v Čechách 619 m, 3 – Kaiserkrone 351 m, 4 – Zirkelstein 385 m, 5 – Kohlbornstein 378 m, 6 – Großer Zschirnstein 560 m, 7 – Lilienstein 415 m, 8 – Děčinský Sněžník 723 m, 9 – Pfaffenstein 435 m, 10 – Königstein 361 m. Vlevo v průhledu plotu je budova Lehngericht (*Erbgericht*) v (*Nieder*)Rathenu.

O velebné hledišťe! – Jako očarováni stojíme, nevědouce kam očí dříve obrátit; jen hledíme a cítíme, aniž pomníme, že na uském skalním rohu, sotva pět loket širokém stojíme na kraji

hledišťe – vyhlídka na Baště 305 m. Hladina Labe pod ní je ve výšce 116 m.

loket – asi 59 cm

peřestý – pestrý, různobarevný (stč. *peřastý*, *peřestý*)

závratné propasti, 400 loket hluboké. Jaká to změna před chvilkou v hrůzných rozšklebinách skalních, a nyní v sousedstvu povětrných duchů a pod námi krajina rozkošná. Hluboko pod nohou naší vine se v polooblouku Labe jako stříbrná prouha. Peřesté, kvítím poseté louky a úrodná pole, lemují břehy jeho; po jeho tiché hladině plynoucí lodě, jenž se zdají jako korábký, nímiž děti si hrají na potocích; vesničky a jednotlivé domky u prostřed ovocem zurodnělých zahrádek po řece; na levo Ratín s říceninami, a celé blízké skalohradí Novoratské: to všecko v míře mnohem zmenšené – staví nám před očí zajímaví, živý a spanilý obraz rozmanitého Polabí. –

Pozdvihnemeli ale očí svých od těchto kouzelných pod námi názorů, přehlednemeli dlouhou řadu skalami se střídajících vrchů a kopců, jenž od bůjných rolí a luk polabských v zhůru pnou svá lesnatá čela vysoko; a předce ještě ztratí se výška jejich proti skalám Nedvědí a Panenským, které nad ně strmí. A ty opět převyšuje Königstein svými domy a lesem. Nad ně vyšší Lilienstein svými domy a lesem vypíná se ve své úplné kráse a velikosti do prostory oblačné, a zdá se, že bychom jej rukou dosáhli, an zatím na hódinu vzdálen jest. Vedle něho veliký Zimák (Winterberg), Sněživec (Schneeberg) a v oblesku slunečním bělající se chrám Kunterovský (Günthersdorf) v Čechách. Jelč v Oustí, na sedm mil vzdálené, tratí se v prostřed modrého nebe za pohořím Českým. Důstojný Rožmberk přehlíží svou vysokostí všecky. To všecko mám v průčelí, na pravo díl rudnatého pohoří (Erzgebirg), a usmívající se krajina polabská k Drážďanům; v levo přes skály a lesy zámek Hornsteinský. – O jak rádo, jak dlouho a nenasyceně prodlévá oko naše na těch stkvostných obrazech přírody Boží!

Kdož milovník přírody, bezejmennou pocítí blahost a útěchu, jak sem vkročí a hledí. Bude mu v duchu, jakoby ještě nikdy byl tolik a tak krásných i znamenitých předmětů v přírodě neviděl, byť také velikánské Krkonoše, tento slavný chrám přírody, již byl prošel. Nebude věděti, co má více obdivovati, to-li, co se před jeho nohama prostírá, a neb do vysosti vznáší, to blízké, čili to vzdálené. Když se roznicený a rozblažený duch náš konečně zase poněkud sebere a umírní, aby i blízké předměty zpozoroval, sezná brzo u Bašty znamení války i pilnost míru. –

Obr. 5: Současný prohlídkový okruh hradem; foto P. Breuer, 28. 12. 2008

Ratín – Rathen, název ze starolužickosrb. jména Ratěn, Ratan, zkráceně od Ratibor skalohradí – Felsenburg

názor – pohled (stč. nazřieti – pohlédnouti)

skály Nedvědí – Große Bärenstein, 324 m

a Panenské – Pfaffenstein, zastarale Jungfernstein, 435 m

Königstein – stolová hora 361 m s pevností, dnes je vojenským skanzenem. Ve středověku patřil k Českému království, první zmínka je v listině krále Václava I. „in lapide regis“ – na kameni krále. Město K. má dodnes v erbu českého lva.

Lilienstein – 419 m, jeho název nemá nic společného s květinou, ale se svatým Jiljím – Aegidius, lidově Ilgen (ve 14. stol. Illgenstein). Starší české průvodce ho překládají jako Jílový kámen.

veliký Zimák (Winterberg) – Großer Winterberg 556m

Sněživec (Schneeberg) – Děčinský Sněžník 724 m, na obzoru vpravo od Liliensteinu

chrám Kunterovský – v Huntířově v Čechách
Jelč v Oustí – Sedlo/Geltsch(berg) 726 m, neboli Vysoký Jeleč u Úštěku/Auscha, nikoli v Ústí/Aussig

Rožmberk – Růžovský vrch, Růžák, Rosenberg, 619 m, jméno od keltského ros „mohutný“

rudnaté pohoří – Krušné hory, Erzgebirge
zámek Hornsteinský – správně Hohnsteinský

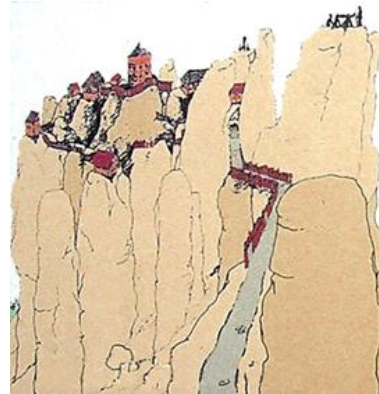
Obr. 6: Caspar David Friedrich: Velký skalní prak, dole je průhled do rokle Mardertelle, 1822-1823; ještě před postavením mostu Basteibrücke v roce 1826

Za námi z děsné propasti strmí skála se zbytkem hradu Novorátinského. Vprostřed její rozštěrbin vidíme při strašlivém požeradle jeden z těch vysokých ze čtverhraníků vyzděných pilířů, na kterém most někdy ležel, přes požeradlo (Marderfalle, kunolap) na Baštu vedoucí. Kdo nestrne nad smělostí takového stavění? – Mírnější jest duch našich časů; sousední skála jest toho důkazem. S radostným podivením spatřujem mezi skalami na hoře skrovnou roli vzdělanou a zasetou, jejíž čerstvá zelenost od šedých skal mílo odráží. Pod Baštou u Labe stojícího domu čeled' pracně vynáší prst, mrvu a obilí k setí na tu skalní vršinu, zrývá neb kopá pole a těší se na mzdu své krušné práce. Kýžby lepší, nás živící obyčej nikdy nezašel, jako starý, bojovný zahynul! –

Bašta jest bez odporu, jedno z nejkrásnějších míst saské Helvecie. Málo jest pěkných dnů za léto, žeby jí někdo nenavštívil. Zvučná hudba po skalách se rozlehající přivítala nás do společnosti přes padesáti osob. Hlediště jest zábradlím ohrazeno; hned před ním stojí tři z prken zbedněné domky. V jednom chová hostitel jídlo a pití, čím příchozí v druhých dvou se občerstvují a posilňují. Mně však výhled a hudba nejlépe občerstvily, hudba od českých umělců Turnovských. Mílo mně překvapili, an jsem jich, kdež jsem se toho nenadál, česky hovořiti zaslechl. –

Dvě společnosti pěti a šesti studentů z Lipska a Vratislavi přišly za mnou brzo po sobě, lehce oblečení, jen širokým střechatým kloboukem slaměným, caikovým kabátem a plundrama, ve střevících, s vačkem ze zelené kůže na zádech. Studenti z německého cizozemstva vůbec zdají se velicí milovníci přirozených krás a znamenitostí, an jsem se v této skalnaté krajině, jakož i před tím roku 1823. na horách krkonošských s mnohými sešel. Tim nepochybně se stává, že v mládí, kde mysl volná, a obraznost plná živosti, tito jinochové líbezná i děsná obrazy v přírodě živými barvami vylíčené v paměť pojímají, ještě jako mužové rádi taková místa navštěvují, a své pocity jiným oustně i písemně zdělují. Tím také každé znamenitější místo obšírně a ozdobně popisují a tiskem vydávají. Arciť umějí také někdy komára za velblouda vyhlásiti, a něco v nás prostředního v uvytržení a úžasu popisovati. Ale píšili oni mnoho, my píšeme málo; neboť jest mnoho rozkošných oudolí, strašlivých roklí, strmících skal, vážných zřícenin, prostranných vejhlídek v Čechách, v kterých nic, neb jen něco povrchního česky psáno nalézáme. O šetřemež matky své, přírody Boží, toť nám nejčistších podává rozkoší! –

Marderfalle – správně *Mardertelle*, *Kuní rokle*
požeradlo – *hrdlo, chřtán*

Obr. 7: Možná podoba skalního hradu Neurathen (podle informační tabule na hradě)

tři z prken zbedněné domky – počátky pohostinství na Baště sahají do roku 1797. Nejprve byli pocestní občerstvováni zbožím z přineseného přepravního koše. Až v roce 1812 provozoval občerstvení řezník z Lohmenu z pevné chaty. První hostinec byl otevřen v roce 1826. Dnes je zde od roku 1979 panoramatická restaurace a nabídka se pohybuje od občerstvení až po špičkovou gastronomii.

caikový – z pevné bavlněné látky, *cajku*
plundry – široké krátké mužské kalhoty pod kolena

roku 1823. na horách krkonošských – J. M. Ludvík procestoval v létě 1823 české i slezské Krkonoše. Napsal pak první český krkonošský cestopis, který vyšel v roce 1824 v Čechoslavu jako seriál ve čtyřech pokračováních. Nový cestopisný článek *Bašta, skalné strmiště v Saské Helvecii* vyšel v *Rozličnostech pražských Nowin* na podzim 1826, v roce, kdy byl otevřen první turistický most *Basteibrücke*. Cestu „kříž na kříž“ po Saském Švýcarsku však Ludvík vykonal už v roce 1824 a článek vydal až 1826, ale souvislost s otevřením nového mostu v roce 1826 vůbec nenaznačil. Naznačil však, že jde o „zlomek z obšírného místního a dějinného popsání“ Saského Švýcarska a svůj článek mohl považovat za pilotní díl budoucího cestopisného seriálu, bude-li o něj zájem. Žádné další zpracování jeho cest však není známé. Ludvíkův článek je dnes především půvabným příkladem 200 let staré češtiny.

šetřit – zde: hledět na koho, pozorovat koho

Obr. 8: Christian Gottlob Hammer: Nový dřevěný most přes rokli Mardertelle krátce po jeho dokončení v roce 1826 a dva roky po návštěvě J. M. Ludvíka. Most spojuje skalní bránu Neurathener Felsentor se skálou Bastei. Skála uprostřed mostu je „Velký skalní prak“. V roce 1851 byl dřevěný most nahrazen kamenným obloukovým mostem, který existuje dodnes a je symbolem Saského Švýcarska.

Obr. 9: Christian Gottlob Hammer: Pohled na východní stranu Liliensteinu, výřez. Budovy na okraji obrázku patří panství Prossen, které malíř z kompozičních důvodů přesunul blíže k Labi; 1810

Obr. 10: Bernardo Bellotto, zvaný il Canaletto: Pevnost Königstein mezi 1756 a 1758, výřez olejomalby. Vojenská pevnost bývala styčným bodem mezi Čechami a Míšeňskem, ale po jejím převzetí Saskem, sloužila v letech 1591 až 1922 také jako státní věznice. Byli zde uvězněni významní politici, umělci anarchisté i váleční zajatci. Během 2. světové války byla pevnost zajateckým táborem. V roce 1942 se zajatému francouzskému generálovi Giraudovi podařilo z pevnosti uprchnout.

Obr. 11: Matthäus Merian starší, švýcarský mědirytec: Pevnost Königstein od západu, okolo 1650. Vlevo nesmí chybět malebný Lilienstein.